

Derleme Makale / Review Article DOI: 10.33207/trkede.901404

STEFAN ZWEIG'İN *KARMAŞIK DUYGULAR* ESERİNDE ERKEKLİK ALGISI VE BENLİK YORUMLAMASI

*The Perception of Masculinity and the Interpretation of Identity in
Confusion by Stefan Zweig*

Esmâ Nur ÇETİNKAYA KARADAĞ*

ÖZ: Stefan Zweig 1927 yılında yayımlanan *Karmaşık Duygular* novellasında baba ve oğul çatışmasını, orta sınıf aileye mensup genç adamın taşradan şehre gittiğinde yaşadığı bocalamayı, kadın ve erkek ilişkilerinin belirsizliğini, insanların topluma uyum sağlamak için gerçek eğilimlerini bastırarak bir benlik oluşturduklarını anlatır. Eserin anlatıcısı Roland'a göre biyografik bir anlatı, tarihlere ve olaylara bağlı kalarak kişiye lineer bir hikâyeye oluşturur; ancak insan ruhunun karmaşıklığı bu lineerliği kabul etmez. Bu çalışmanın amacı, benliğin çok katmanlı bir yapısı olduğunu, eril söylemin erkekleri de baskıladığı gücünü, damgalanan bir bireyin toplumla uzlaşabilmek için savunma mekanizmaları kullandığını, kent marjinal bireyler için hem güvenli hem de tehlikeli bir zemin oluşturabildiğini sosyolojik bir perspektifle göstermektir. Bu perspektifi, Erving Goffman'ın damga, Anthony Giddens'in modern çağda benlik yaratımı, Anna Freud'un savunma mekanizmaları örnekleri, Michel Foucault'nun cüzzamlı kavramı, Zygmunt Bauman'ın kent ve yabancı arasında kurduğu akışkan ilişki ve son olarak Engin Geçtan'ın varoluşçu psikiyatri üzerine yazdıkları ile harmanlayarak sosyolojik bir sonuca varmayı hedefliyorum.

Anahtar sözcükler: Benlik, erkeklik, damga, şehir, modern

ABSTRACT: Stefan Zweig recounts the conflict between father and son, the confusion experienced by a young man from a middle-class family when he moves from the country to the city, the uncertainty of the relationships between men and women, and how people form a self by suppressing their actual tendencies to adapt to society in *Confusion*, published in 1927. According to the novella's narrator, biographies can generate a linear story depending on specific dates and events for a person. However, the complexity of the human soul does not accept this linearity. This study aims to show that the self has a multi-layered structure, the power of the masculine discourse suppresses men, that a stigmatized individual uses defense mechanisms to come to terms with the society, and that the city can be both a safe and dangerous ground for marginalized individuals from a sociological perspective. The concept of stigma by Erving Goffman, the reflexive identity in modern times by Anthony Giddens, self-defense mechanisms by Anna Freud, the leper concept of Michel Foucault, the liquid

* Öğr. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rektörlük, Rize, esmanur.cetinkayakaradag@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1940-7364

Geliş Tarihi / Received: 22.03.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 13.09.2021

Yayın Tarihi / Published: 27.01.2022

relationship between the stranger and the city, and Engin Geçtan's writings on existentialist psychiatry provided the psychological and sociological base for this study.

Keywords: Identity, masculinity, stigma, city, modern

Giriş

Stefan Zweig, eserlerinde genellikle 20. yüzyılda insanlığın atlattığı büyük krizlerin sıradan insanların hayatına yansımaları anlatır. Büyük anlatıların arasından sesi duyulmayan ya da sesi cılız çıkan küçük anlatıları konuşturur. Zweig, Sigmund Freud'a ve psikanaliz öğretisine duyduğu ilgiyle pek çok eserinde insan ruhunun ve özünün karmaşıklığını, belli bir kalıba girmeyen yapısını ve benin arkasında gizlenenleri *Karmaşık Duygular* eserinde irdelemiştir.

Babasının zorlamasıyla, Kuzey Almanya'nın küçük bir şehrinden Berlin'e filoloji okumaya giden Roland, üniversitenin didaktik ve monoton ortamından kaçarak vaktini coşkulu arkadaşlarla, kadınlarla ve içkiyle geçirir:

“Berlin'in her önüne çıkana karşı konulmaz bir şekilde dayattığı nabız gibi atan hareketli tempo, doymak bilmez iştahıyla benim yeni fark etmekte olduğum erkekliğime çok benziyordu. Kent ve ben, ikimiz de, Protestan disiplinine bağlı, kısıtlı bir orta sınıf çerçevesinden aniden taşmış, güçle ve olanaklarla dolu yepyeni bir sarhoşluğa teslim olmuştuk – kent, ben de huzursuzluk ve sabırsızlıkla titreşen birer dinamo gibiydik” (Zweig, 2020: 170).

Roland'ın, taşradan şehre gelmesi erilliğinin farkına varmasını sağlarken, ona bu zemini hazırlayan ise Birinci Dünya Savaşı sonrası Berlin'in yeniden inşası için şehirde yaşanan sanayileşme, hareketlilik ve dinamizmdir. Roland'ın kendi için erkeklik şehir için ise tempo dediği şey çift yönlü bir yaratıdır. Bu yaratı erkeğin maskülenliğini, şehrin ise modernleşmesini gösterir.

Max Weber, modern kapitalist kültürün Avrupa'da baskın olmasının Protestan ahlakının bir sonucu olduğunu söyler, çünkü belirli bir mesleğe sahip olmak veya bir alanda uzmanlaşmak, ticaretle uğraşmak, insanın kendi imkanlarıyla kendi burjuvazisini yaratması sofu Protestanlıkta önemlidir (Weber, 2011: 149). Roland'ın babası, Protestan ahlaka bağlı olduğu için, oğlunun kendi gibi rasyonel davranarak eğitimci olmasını ister ve onun maceraperest yanını bastırmaya çalışır. Ancak Roland'ın bu disipline isyan ederek, hayatını gönlünce şekillendirmek istemesi baba ve oğul arasındaki ilk çatışmadır. Berlin'deki serseri hayatından kurtulması için oğlunu küçük bir şehre yönlendiren baba Roland üzerinde otoriterdir.

Roland'ın bu küçük yerden beklentisi Berlin'in sunduklarıyla elbette kıyaslanamaz. Kendisi de bunun farkındadır ve babasına karşı bir daha utanç verici duruma düşmemek ve onun güvenini kazanmak için derslerine sarılır. Babasının güvenini sağlayan Roland için benliğin gizemli ve çok farklı boyutları olabileceğini öğrendiği yaşamı başlar.

Ev, Erkeklik ve Utanç

Roland'ın bu küçük şehirde, katıldığı ilk derste olağanüstü şevkle ders anlatan profesöre dek gelmesi hayatındaki ikinci dönüm noktası olur. Aşkın bir ruh haliyle Shakespeare anlatan profesör onu edebiyatın büyüğü atmosferine çeker. İngiliz Edebiyatını tarihsel bir çizgide anlatmaktansa, tiyatronun zirveye yerleştiği Elizabeth dönemi ile derse başlayan profesöre göre, bu aykırılık değildir, çünkü dersini anlatmaya 'tanrılarla' başlamalıdır. Kurallara ya da düzene aykırı tutumunu novellanın başında gördüğümüz profesörden etkilenen Roland bambaşka bir dünyaya girer. Profesörün yaşadığı dairedeki boş odayı kiralar ve başka öğrencilerin de önceden bu odada kaldıklarını söyleyen profesörle ilk yakınlığını kurar. Roland, sözcüklerin dünyasına girmenin heyecanı ve profesörün de desteğiyle derin okumalar yapmaya başlar.

İlerleyen süreçte, Roland profesörün zaman zaman değişken ruh haline şahit olur ancak anlamlandıramaz. Mesela, Profesör, evde hayalet gibi dolaşan, Roland'ın yüzünü bile görmediği karısına karşı çok serttir. Roland'ın kadınla şahsen tanışması ise havuzda birlikte yüzdüğü kadının, profesörün karısı olduğunu öğrenmesiyle olur. Berlin'den ayrıldığından beri kadınlarla yakınlık kurmayan Roland, ilk yakınlık kurmak istediği kadının hocasının eşi olduğunu öğrenmesiyle sarsılır. Daha önce hocasının mahrem alanına dair merak duymayan Roland, bu tesadüfi tanışmadan sonra, ulvi bir mertebede gördüğü hocasını yakından incelemeye, tuhaf evliliğini çözümlenmeye çalışır:

“Her gerçek hayranlığın yapısında bulunan o aşırılıkla, hocamı, yönetsel olarak düzenlenmiş dünyamızın gündelik işleyişinin tamamen dışına çıkarıp yüceltmıştim. İlk kez âşık olan bir delikanlı, tapındığı kızı hayallerinde soymaya nasıl cesaret edemezse ve onun varlığını diğer sayısız hemcinsine yaptığı gibi olağan göremezse ben de hocamın özel alanına kaçamak bir bakış atmayı dahi göze alamamıştım” (Zweig, 2020: 198).

Profesörün karısını kasten kendinden uzak tuttuğunu, kadının da bu durumu kanıksadığını gören Roland, iki farklı karakterin neden evlendiğini anlamaz. Profesör zihinsel olarak yaşayan ama bedensel olarak pasif biriyken, kadın ev içinde neredeyse kendini yok ederken ev dışı hayatında

sosyal etkinlikleri kaçırmayarak gayet aktiftir. Roland bu gözlemini şöyle anlatır:

“Hep şarkılar mırıldanan, gülmeyi seven ve her an iğneleyici konuşmalara hazır olan bu kadın, ancak dans ederken, yüzerken, yürürken zorlayıcı bir devinim içinde bedenini serbest bırakabildiğinde mutlu görünüyordu” (Zweig, 2020: 200).

Kadın evde kendini var edemediği bir ortamdır ve gerçek benliğini sürekli bastırmaktadır. Çünkü profesörün ondan eş olarak beklentisi evde görünmemesi yani yok olmasıdır. Ancak kadın kendini dışarıda özgür bıraktığı zamanlarda mutlu olmaktadır. Kadın evde adeta yokken, dışarıda vardır. Engin Geçtan’dan referansla, kadının bu mekânsal ve eylemsel bölünmesini insanın bir yerde *var olamadığında* bir başka yerde abartılı bir şekilde görünebilmesi olarak yorumlayabiliriz (Geçtan, 2016: 64). Ev ve ev dışı yaşamında farklı davranmak zorunda olan bu genç kadınla Roland arasında dostluk başlar. Profesör ve karısı arasında yaşantısızlık olduğuna ikna olan Roland hocasının iç dünyasında dehşetli bir keder yaşadığını düşünür. Bu keder karşısında çaresiz kalan Roland, bir gün hocasının ortadan kaybolmasıyla telaşlanır. Üniversitedeki diğer öğrenciler ve profesörün meslektaşları bu ortadan kaybolmayı sıradan ve biraz da alaycı karşılar, ancak Roland’ın hocasının bu yönünü bilmemesi onu kıskandırır:

“Bu ani kayboluş beni bir hastalık kadar sarstı, o iki gün boyunca dalgın, huzursuz ve gergin bir halde ortalıkta dolaştım. Onun alışılmış varlığı olmayınca üniversite benim için bir anda anlamsız bir boşluğa dönüşüvermişti, içine kıskançlığın da karıştığı karmakarışık varsayımlarla kendimi yiyip bitiriyordu. Gerçek yaşamına katılmak için öylesine yanıp tutuşurken beni bir dilenci gibi ayazda bıraktığı için içimde onun kapalılığına karşı nefret ve öfkeye benzer bir şeyler boy gösterdi” (Zweig, 2020: 205).

Profesör ortaya çıktıktan sonra Roland’a yaşlandığını ve iştiaqlı çalışmadığını söyler. Roland, hocasına çalışmalarını dikte edebileceğini ve onun yarım kalan eserini tamamlayabileceklerini söyleyerek hummalı bir yazım sürecine girerler. Günler ve geceler boyunca, büyük bir gerginlik ve stresle sürdürülen bu süreç Roland’ı yıpratır.

Rollo May, yaratım sürecinin *usüstü* olduğunu ve vecd halindeki kişinin entelektüel, iradi ve duygulanımsal olarak kendini bu sürece kattığını söyler (May, 2019: 71). Ancak bu kişinin “tanrısal delirme” uğruna ödemesi gereken bedellerden bazıları aşırı kaygı ve güvensizlik hisleri olabilir (May, 2019: 109). Roland’ın bu duygulanımsal süreci fiziksel ve psikolojik darbelerle atlatması yaratım sürecinin insana verdiği varoluşsal sancılarla ilgilidir. Roland, hocasının *Dünya Tarihi Tiyatrosu* kitabını oluşturma sürecinde tutkuyla çalışmasına ve profesöre kendini adanmasına rağmen,

profesörden övgü beklediği zamanlarda, aşağılanmaya ve zorunlu bir uzak tutulmaya maruz kalır. Profesörün, Roland'a keyfi tavırları, onu çok yıpratır ve kendiyi ve dünyayla ilgili anlam krizlerine girer:

“Hayır, hayır, neye özlem duyduğumu hiçbir zaman net olarak söyleyemeyeceğim; ne istediğimi ne beklediğimi, neyin peşinde olduğumu, o derin bağlılığımla ondan nasıl bir ilgi belirtisi umduğumu asla bilemeyeceğim. Eğer böyle yüceltici bir tutku, en saf haliyle bile, bir kadına yönelikse, bilincine varılmasa da bedensel bir bütünleşmeyi arzular, doğa bedeni yaratırken en yüce birleşmenin esasını hazırlamıştır. Fakat erkeğin erkeğe yönelttiği zihinsel tutku, o imkânsız tam bütünleşmeyi nasıl isteyebilir? Bu tutku, hep yeni bir esrimeyle alevlenerek yücelttiği kişinin çevresinde hiç durmadan dönüp durur ve onu dinginleştirecek son bir teslimiyet yoktur” (Zweig, 2020: 214).

Roland, hocasına hissettiği derin bağlılığını ilk defa farklı bir eğilim olarak düşünür ancak gerek Protestan disipliniyle yetiştirilmesi gerekse doğa tarafından bir erkeğin başka bir erkekle bedensel bütünleşmeye izni olmadığını düşünüp, zihinsel bir bağlılık olarak yorumlar. Genç adamın düşüncesi; cinselliğin tek merkezine toplumsal mekân olduğunu ve ailenin merkezde olduğu, faydacı ve üremeye dönük fonksiyonuna moderniteyle birlikte kavuştuğunu söyleyen kurama denktir (Foucault, 2007: 12). Foucault ile aynı çizgide olan Zygmunt Bauman da akışkan modernite olarak sunduğu kavramın alt kategorilerinde, cinselliğin tartışmasız en toplumsal insani itki olduğunu ve bu itkinin başka bir insanı arzuladığını ve onunla bütün olmak istediğini çünkü onunla birleşemediği sürece eksik ve yetersiz kalacağını söyler (Bauman, 2019: 59). Roland'ın böyle bir bütünleşme arayışını sorgulaması da cinselliğin toplumsal karakterinden kaynaklanır.

Profesör, Roland'a, yakınlıklarından rahatsız olduğunu söyler ve ertesi gün de şehirden esrarengiz bir halde ayrılır. Profesörün uzun kayboluşu esnasında, karısı ile arasında tensel yakınlaşma olan Roland hayatındaki en büyük utançlarından birini daha yaşar. Daha önce Berlin'de babasından utanan Roland, bu defa hocasını aldatmanın verdiği utançla dolar. Bu utançla yüzleşemeyeceğini görüp, hocası ortaya çıkmadan şehirden ayrılmak ister. Ancak hocasının eve dönmesi ve ona erkek erkeğe konuşacakları bir davet yapması Roland'ın utancını artırır. Karısıyla yaşadığı temasın yüzüne vurulacağından korkan Roland'a profesör ilk defa kendini tüm hakikatiyle anlatır.

Kentte ve Periferide Benlik İnşası

Bireysel kimlik arayışı kökenlerinin Batı bireyciliğinden kaynaklanan modern bir sorun olduğunu belirten Anthony Giddens, modern çağdan önce böyle bir benlik vurgusuna rastlanmadığını söyler (Giddens, 2019: 106-107).

Refleksif benlik tasarımı olarak kavramsallaştırdığı durumda modern birey gündelik hayatla ve uzun vadeli planlarıyla ilgili görevlerini ciddiyetle yapmaya çalışır ancak bu ahlaki bir yoksullaşmanın sonucunda olur (Giddens, 2019: 224).

Roland'ın öğrenciyken yaşadığı benlik krizini okuyucuya en başta sunan Zweig, eserdeki en büyük benlik krizini profesörün Roland'a açıldığı zaman gösterir. Profesör, Roland'a, onu sevdiğini ve duygusal bağlılıktan korktuğunu itiraf eder. Çünkü Roland'a kabalığı, onu yermesi gibi davranışlarının ardındaki güdü esasında aşktır. Roland, bu itiraf karşısında şaşırır; sevmek sözcüğünün bir erkeğin dilinden döküldüğü için ürperen bir dehşet duyar. Profesöre duyduğu yakınlık ve acıma bu dehşetle birleşir.

Henri Lefebvre'nin *üst-baskıcı toplum* diye kavramsallaştırdığı yapıda yaşam tarzı Protestanlık tarafından yaratılır ve cinsellik tüm kötülüklerin kaynağı olarak görülür (Lefebvre, 2016: 162). Profesörün de kâh bastırarak kâh yadsıyarak bilinçaltına attığı *uyumsuzlaşan arzusu* hep bastırılmıştır. Profesörün yaşam seçimi ve tarzı da onaylanmayan kategoridedir. Çocukluğundan bugüne dek travmatik bir yaşam sürmüş ve toplum tarafından dışlanmış. Kendi hayatında utanç duygusunun sarsıcılığıyla çok az karşılaşan Roland, profesörün tüm hayatını utançla geçirdiğini görür. Giddens, kendine-saygı duygusunu geliştiren birinin psikolojisinin bütünlüklü bir biyografi duygusu taşıdığını, benliğin iç bütünlüğünü güvenli bir şekilde kurduğunu ve tehdit altında olmadığını belirtir (Giddens, 2019: 96). Bireyin bir bütün olarak toplumsal deneyim süreciyle ve bu süreçteki diğer bireylerle ilişkilerinin sonucunda benliğin ortaya çıktığını belirten George Herbert Mead de diğer bireylerle olan yaşantıyı hariç tuttuğumuzda benliğin gerçekleşmeyeceğini söyler (Mead, 2019: 165). Profesör, kendi sahiplenmediği benliği cesurca diğer bireylerle günlük yaşantısına aksettiremez ve sosyal benliğini özümsemediği kodlarla yaratır. Yani Profesör, hayatı boyunca böyle bir bütüncül bir biyografiden mahrum kalmıştır:

“Bir oğlan çocuğu gördüm önce, ürkek, içine kapanık, arkadaşlarına söz söylemeye çekinen, fakat karmaşık ve buyurgan bir bedensel istekle okulun en güzel oğlanına doğru tutkuyla çekilen bir çocuk. Büyük bir sevecenlikle yaklaşmasına rağmen onun tarafından öfkeyle reddediliyor, bir diğeri tarafından açık ve acımasızca alaya alınıyor ve daha da kötüsü, ikisi de bu aykırı tutkuyu başkalarına açıklıyorlar” (Zweig, 2020: 248).

Erving Goffman, toplumun kişileri sınıflandırmak için belli araçları olduğunu ve bu sınıflara ait bireyleri damgalayarak onların toplumsal konumlarını sabitleştirdiklerini söyler (Goffman: 2020: 28). Bu damgaların

bazıları fiziksel olarak kişileri kalabalık içinde ayırt edici olsa da bazıları bedenine içine gömülmüş benlikle ilgilidir. Eşcinsellik de bu damgalardan biridir ve profesörün bu temayülünden dolayı toplumda itibarsızlaştırılabilir birey olması onu damgalamıştır. Goffman, kusursuz bir erkeğin evli, genç bir aile reisi, beyaz, kentli, kuzey ırkına ait, heteroseksüel, Protestan, üniversite diplomalı, tam zamanlı çalışan, sağlıklı, kilosunu ve boyu yerinde, spor yapan bir erkek olduğunu ve bu kriterlerin birini bile sağlayamayan erkeğin değersizleştirilebilir olduğunu net bir şekilde yazar (Goffman, 2020: 179). Profesörün, kendine ait değersizlik duyguları bu kriterleri sağlayamamasından kaynaklanmaktadır.

Foucault, eşcinselliği akıl bozukluğunun aşkı olarak gören modern çağın bu durumu deliliğin katmanlarına dâhil ettiğini belirtir (Foucault, 2006: 150). Toplumsal dışlanmanın her dönemde farklı göstergeleri olabilir ve dışlananların, tıpkı bir orta çağ hastalığı gibi cüzzamlı (*leper*) sayıldığı modern çağda profesör, varoluşsal suçlu hissettiği için kendi öz benliğine sürekli baskı kurmuştur. Süper ego olarak toplumun ona dayattıklarıyla sağlıklı bir benlik inşa etmesi mümkün olmamıştır:

“Her günkü okul yolu bir işkenceye dönüşüyor, erken yaşta damgalanan çocuğun geceleri de kendine duyduğu nefretle zehir oluyor. Diğerleri tarafından dışlanan çocuk, sadece düşlerinde netleşebilen aykırı tutkusunu, bir delilik ve onur zedeleyici bir rezillik olarak görmeye başlıyor” (Zweig, 2020: 249).

Engin Geçtan, utanç duygusunun “başkalarına karşı” yaşanan ayıp hissi olduğunu ve bunu yok etmek için geliştirilen savunmayı da ilkel haliyle yorumlayacak olursak kedinin dışkısının üzerini kapatması gibi kum atmak, sessiz kalmak ya da inkâr etmek olduğunu söyler (Geçtan, 2016: 143). Profesör, onur zedeleyici olarak bu ayıbını örtmek için olağanüstü bir çaba verir ancak bu çaba onu kendinden nefret ettirir ve öz yıkıma götürür. Genç adam, Berlin’e üniversitede okumak için gelince kendiliğinden ilk defa icra edebildiği bir ortam bulur:

“Çocuk Berlin’de üniversitede, uzun zamandır denetim altında tuttuğu eğilimi ilk kez bu kentin gizli köşelerinde doyuma ulaşıyor, fakat karanlık sokak aralarında, garların ve köprülerin gölgeli köşelerinde gerçekleşen bu kaçamak karşılaşmalar nasıl da korkuyla zehirlenmiş, tiksintiyle kirlenmiş yaşanıyor. Sık sık rezilce şantajlarla sona eren ve dehşetin buz gibi soğukunu daha haftalarca yapışkan bir sümüksüklük izi peşinde sürükleyen bu tehlikeli ve titrek hazlar ne kadar da acınası! Işıklı gölge arasındaki cehennem yollarda dolaşıyor” (Zweig, 2020: 249).

Goffman’ın eşcinsellerin anonim kalabilmek için büyük kentlere geldiğini ve başkalarının onun gerçek yaşantısına ortak olamayacakları

etkileşimlerden kaçtığını söyler, yani devinimin olduğu bir yer kent onlar için bir maske olabilmektedir (Goffman, 2020: 143). Profesörün de gençliğinde kente gelerek kendisi için anonim bir benlik anlatısı oluşturma mücadelesi buna örnektir. Zygmunt Bauman da kentlerin farklı insanlar için farklı anlamları olduğunu ve çağdaş kentlerin yabancıyı içine alan bir alt kültürler çeşitliliği içerdiğini belirtir (Bauman, 2018: 183). Kırsaldaki cinsel ve sosyal baskılardan kurtulmak isteyen eşcinseller sıklıkla şehirlere göçmüş veya profesörün yaptığı gibi şehirleri aralıklı ziyaret etmişlerdir; bu mobilite de şehri dönüştürmede kritik rol oynamıştır (Aldrich, 2004: 1719). Mekân üretimine katkı sağlayan bu mobilite şehrin “homoseksüel cennet”, kırsalın da “homoseksüel vakum” olarak nitelenmesine de yol açmıştır (Annes ve Redlin, 2012: 66).

Profesörün, taşradan şehre geldiğinde, yıllardır bastırıldığı duygularını yaşayabileceği bir mekân bulması kentin bu kapsayıcılığı sayesinde. Eserde, eşcinsellerin mekân olarak Berlin’i kullanması tesadüfi değildir. Tarihiçi Robert Beachy, Berlin’in Avrupa’nın pek çok açıdan gey başkenti olduğunu ve cinsel azınlıklar tarafından merkezi bir konumu olduğunu söyler (Beachy, 2014). Eseri, yayımlandığı yıl 1927’e göre değerlendirecek olursak; Almanya’da 1919-1933 yılları arasındaki yönetim şekli olan Weimar Cumhuriyeti’nde eşcinsellik yasaklanmıştır ve bu suçu işleyen binlerce eşcinsel polisin sert muamelesine maruz kalmıştır (Beachy, 2014). Gündüz ve gece farklı kimliklerle hayatını idame ettiren profesör, kentte de güvenli değildir.

İki zıt dünya arasında, gerginlikle yaşayan genç akademisyen, toplumun damgaladığı diğer insanlarla kentin gözden uzak yerlerine gitmeye mecburdur. Goffman, bu kentsel durumu şöyle yazar:

“Ayrıca, bazı hususi hizmetleri sağlayan kentsel muhitler vardır; bunlar fahişelere, uyuşturucu bağımlılarına, eşcinsellere, alkoliklere ve ayıplanan başka gruplara mekânsal bir üs sağlarlar; farklı türden dışlanmış insanlar buralarda bazen aynı mekânı paylaşırlar, bazen de paylaşmazlar” (Goffman, 2020: 53).

Kentin farklı yerlerinde, farklı kimliklere bürünen adam bu durumdan artık iyice yorulmuştur, bu nedenle cinsel eğilimini varoluşsal bir suç olarak taşıyan adam, kendini düzeltmek umuduyla, kendine ilgi gösteren ve aslında bedeni bir erkeğe benzeyen şimdiki karısıyla evlenir. Bu paravan evlilik, evin üst sistemce onaylanan bir mekân olarak kurgulanmasını getirir. Çünkü ataerkil yapıyla şekillenen ev heteroseksüeldir.

Profesörün yaptığı şey, Anna Freud’un benliğin bastırıldığı zaman ürettiği savunma mekanizmalarından biri olan yadsımayı kullanmasıdır.

Kaçınma mekanizmasının ilkel ve doğal olduğunu belirten Freud'un yaklaşımına göre genç adamın kendiyile ilgili gerçek bir olguyu tersine çevirme hayaliyle evlilik yaptığını görüyoruz (Freud, 2011: 70). Kendiyile ilgili bir gerçeği değiştirmeye çabalamış ve paravan evlilik yapmıştır. Eşcinsel birey olarak, profesörün heteroseksüel bir evlilik tercih etmesi dünyanın pek çok yerinde toplumsal beklentileri karşılamak ve toplumsal homofobiyi önlemek amacıyla yapılan heteroseksüel evliliklerden yalnızca biridir (Ren vd., 2019: 215).

Bekârken iki farklı kimliğe bürünen profesör, her ne kadar paravan bir evlilik gerçekleştirmiş olsa da evliliği ona artık toplumsal bir kimlik vermiştir. Akademik kariyerinde başarılıdır, ancak evliliğindeki ve cinsel eğilimindeki başarısızlık ona huzur vermez. Mesleği gereği çevresinde genç erkeklerin olması onu derin bir çıkmaza iter. Çünkü bir yandan onlardan kaçmaya çalışır, öte yandan onlarla yakın olmak ister:

“Ve hepsi de, profesör maskesinin ardındaki Eros'u fark etmeden –yeni bir lanet, yeni bir tehlike gibi- onu tutkuyla seviyorlar, gizlice ürperen elinin samimiyetle onlara dokunmasına seviniyorlar, onlar karşısında sürekli kendine hâkim olması gereken biri için takdirlerini harcıyorlar. Nasıl bir işkence!” (Zweig, 2020: 250-251).

Roland'dan önce profesörün apartmanındaki boş odada başka genç öğrencilerin kaldığını en başta okumuştuk. Hepsi de profesörün ders anlatışındaki tutkuya aldanarak ona yaklaşan gençlerdi. Profesörün böyle tutkulu bir şekilde ders anlatmasını da Freud'un savunma mekanizmalarından biri olan yer değiştirme ile açıklayabiliriz. Freud, 'ben'in elindeki tüm araçları bütün çatışmalarında kullandığını ve yer değiştirmenin bu çatışmalarla uzlaşma sağlayabilecek bir mekanizma olabileceğini belirtir (Freud, 2011: 30). Bu novelladaki yer değiştirme, profesörün bedensel olarak alamadığı ilkel haz, akademik çalışmalarıyla ve derslerini tutkuyla anlatmasıyla yer değiştirmiştir. Aslında profesör kendi kurduğu sahnede kendi tiyatrosunu toplum tarafından kabul edilebilir bir aygıt dönüştürmektedir. Roland ise bu durumu gizlenen Eros olarak yorumlar. Ancak ne yâdsıma ne de yer değiştirme profesöre uzun soluklu bir reçete sunmaz ve kendisi yine kentlere kaçar.

Profesörün, esas benliğini gizleyerek sürdürdüğü bu deneyimleri onu aslında bir yaşamsal kısır döngüye sokar. Geçtan, insanın fakına varmadan yarattığı kısır döngülerin içeriği ne olursa olsun insanın benliğine egemen olduğunu ve yıllar boyunca bu döngünün tekrarlandığını söyler (Geçtan, 2016: 58). Profesörün kısır döngüsü de dersine heves duyan genç bir erkek

öğrencinin kendisiyle aynı dairede oturmasını sağlaması, onunla entelektüel yakınlık kurması, ama duygularını kontrol altına alamayacağını öngörerek habersizce ortadan kaybolması ve beklenmedik bir anda ortaya çıkıp çaresizce itiraflarda bulunmasıdır.

Profesörün ikili yaşantısı sürekli tehditlere açık bir yaşamdır. Çünkü sokaktan gelen tehlikelerle baş edecek bedensel güçten yoksundur, bu yüzden de soyulmuş, şantaja uğramış ve tehdit edilmiştir. Çünkü cinsellik ve güvenlik sorununun iç içe geçtiği şehir, modern eril değerler ve tahakküm düzenini devam ettirecek şekilde kodlanmıştır (Sancar, 2014: 25).

Profesör her ne kadar geceleri tehditlerle ve kötülüklerle dolu bir dünyaya adım atsa da içindeki kaosa kıyasla oradaki kaos daha baş edilebilirdir. Çünkü hakiki temayülünü ancak o tehdidin ortasında yaşayabilmektedir. Geçtan, bunu destekler nitelikte insanın iç dünyasındaki kargaşanın her zaman dış dünyanın kargaşasından daha ürkütücü olduğunu söyler (Geçtan, 2016: 154). Yukarıdaki alıntıda düşük rütbeli olsa da polis otoriteyi temsil etmesi ve profesörle ilgili bilgi kaydetmesi, iktidarın özne bilgisini aralıklarla aldığı gösterir. Ayrıca bundan böyle profesörün adının mimlenmişlerle anılacak olduğunu belirtilmesi, profesörün iktidar nezdinde de damgalandığını ve profesörün hareket alanının da daraldığına işaret eder. Adrienne Rich, heteroseksüellik kurumunu en ideal ekonomik ilişkiler olarak kadınlara getirdiği fazla iş yükü, iş bölümünün cinsel ayrımı ve idealleştirilmiş ekonomik ilişkiler bağlamında anlamamızı sağlayan bir ekonomik düzene ihtiyacımız olduğunu söyler (Rich, 1980: 659). *Karmaşık Duygular*'ın esas karakteri erkek olsa da Rich'in işaret ettiği ekonomik ve politik sistemde, erkek olarak önce cinsel kimliğini bastırmak zorunda kalmıştır, tüm hayatı boyunca kendini suçlamış ve bu suçun cezasını zorunlu heteroseksüel evlilik yaparak, kısır döngüler içinde yaşayarak ödemiştir.

Sonuç

Profesör ve Roland arasındaki ilişkiyi farklı katmanlarıyla okuduğumuz bu novella psikolojik ve sosyolojik çıkarımlar yapmak için uygun bir eserdir. Utanma duygusunu iki farklı şekilde gördüğümüz eserde; Roland'ın babasından utanması kişisel bir utanmayken, profesörün hem kendinden hem toplumdaki utanması toplumsal değer yargılarıyla, toplumun erkeğe dayattığı zorunlu heteroseksüellik kavramıyla ilgilidir. Utanmayı takip eden diğer duygular ise korku, güvensizlik, sevgi, histerik bağlanma, aşırı üzüntü, kıskançlık ve suçluluktur. Tüm bu duyguları iç içe geçirerek, önce baba ve oğul, daha sonra öğretmen ve öğrenci ilişkisiyle harmanlayan Zweig, insan ruhunun çetrefilli yapısını, toplum önüne çıkarken gerçek benimizi

bastırarak kendimize farklı bir ben oluşturduğumuzu gösterir. Modern çağda refleksif ben tasarımı olarak kavramsallaştırılan bu esneklik modernitenin kurumsal baskısını göstermesi açısından önemlidir. Toplumun damgaladığı bir bireyin kişisel yaşamı ve benliği örselenmektedir. Bu örselenmeyi kaldıramayan birey sağlıklı bir benlik anlatısı yaratamaz ve savunma mekanizmalarıyla hayatını idame ettirmeye çabalar. Şehirlerin yabancıyı içine alan atmosferi bu damgalı bireylere alan açsa da toplumsal denetimlerden ve kültürel kodlardan tamamen kaçamaz ve ikili bir yaşam sürmeye mahkûm olurlar.

KAYNAKÇA

- ALDRICH, Robert (2004), "Homosexuality and the City: An Historical Overview", *Urban Studies*, 41, 1719-1737, DOI: 10.1080/0042098042000243129.
- ANNES, Alexis ve REDLIN, Meredith (2012), "Coming out and Coming back: Rural Gay Migration and the City", *Journal of Rural Studies*, 28, 56-68, DOI: 10.1016/j.jrurstud.2011.08.005.
- BAUMAN, Zygmunt (2019), *Akışkan Aşk*, Çev. Işık ERGÜDEN, Alfa Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt (2018), *Parçalanmış Hayat*, Çev. İsmail TÜRKMEN, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BEACHY, Robert (2014), *Gay Berlin: Birthplace of a Modern Identity*, Knopf, New York.
- FOUCAULT, Michel (2006), *Deliliğin Tarihi*, Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY, İmge Kitabevi, Ankara.
- FOUCAULT, Michel (2007), *Cinselliğin Tarihi*, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- FREUD, Anna (2011), *Ben ve Savunma Mekanizmaları*, Çev. Yeşim ERİM, Metis Yayınları, İstanbul.
- GEÇTAN, Engin (2016), *Hayat*, Metis Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (2019), *Modernite ve Bireysel Kimlik*, Çev. Ümit TATLİCAN, Say Yayınları, İstanbul.
- GOFFMAN, Erving (2020), *Damga, Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, Çev. Ş. GENİŞ, L. ÜNSALDI, S. N. AĞIRNASLI, Heretik Yayınları, İstanbul.
- LEFEBVRE, Henri (2016), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Çev. Başak ERTÜR, Metis Yayınları, İstanbul.

- MAY, Rollo (2019), *Yaratma Cesareti*, Çev. Alper OYSAL, Metis Yayınları, İstanbul.
- MEAD, George Herbert (2019), *Zihin, Benlik ve Toplum*, Çev. Yeşim ERDEM, Heretik Yayınları, Ankara.
- REN, ZengJia vd. (2019), “Maintaining ‘mianzi’ and ‘lizi’: Understanding the Reasons for Formality Marriages between Gay Men and Lesbians”, *Transcultural Psychiatry*, 56.1, 213-232.
- RICH, Adrienne (1980), “Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*”, 5.4, 631-660, DOI: 10.1177/1363461518799517.
- SANCAR, Serpil (2014), *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- WEBER, Max (2011), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Milay KÖKTÜRK, Bilge Su Yayıncılık, Ankara.
- ZWEIG, Stefan (2020), *Karmaşık Duygular*, Çev. İlknur İGAN, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.